

Neįgaliųjų profesinis orientavimas kaip profesinės reabilitacijos paslauga

Rūta Sargautytė

docentė socialinių mokslų (psichologija)
daktarė
Vilniaus universiteto Klinikinės ir
organizacinės psichologijos katedra
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
Tel. (8-5) 266 7605
El. paštas: ruta.sargautyte@fsf.vu.lt

Daiva Juozapavičienė

Valakupių reabilitacijos centras
Vyr. psichologė
Vaidilutės g. 69, LT-10100 Vilnius
Tel. (8-5) 247 7545
El. paštas: daiva.juozapaviciene@reabilitacija.lt

Edita Šatienė

Valakupių reabilitacijos centras
Direktorė
Vaidilutės g. 69, LT-10100 Vilnius
Tel. (8-5) 247 7544
El. paštas: edita.satiene@reabilitacija.lt

Vykdamas neįgaliųjų socialinės integracijos politiką, 2005 m. Lietuvoje pradėta teikti kompleksinė profesinės reabilitacijos paslauga, apimanti neįgaliųjų profesinį orientavimą. Paslaugų kokybei užtikrinti Valakupių reabilitacijos centras, turintis metodinio centro statusą, rengia ir diegia profesinio orientavimo ir konsultavimo metodiką, skirtingą turintiems negalių asmenims. Straipsnyje pateikiamas Valakupių reabilitacijos centre sukurtos ir išbandytos profesinio orientavimo paslaugos turinys ir metodika, taip pat 109 profesinės reabilitacijos programoje dalyvavusių klientų profesinio orientavimo efektyvumo analizė.

Pagrindiniai žodžiai: profesinė reabilitacija, neįgaliųjų profesinis orientavimas, motyvacija dirbti, motyvacija mokytis profesijos, tikėjimas įsidarbinimo galimybėmis, įsidarbinimas

Įvadas

Lietuvoje vykdoma neįgaliųjų socialinės integracijos politika remiasi nuostata, kad „neįgalumas nėra kliūtis dirbti“. Didelė reikšmė teikiama taikyti integravimo priemonės, tokias kaip antai profesinės reabilitacijos (PR) paslaugos ar aktyvios darbo rinkos priemonės, kurios leistų sumažinti

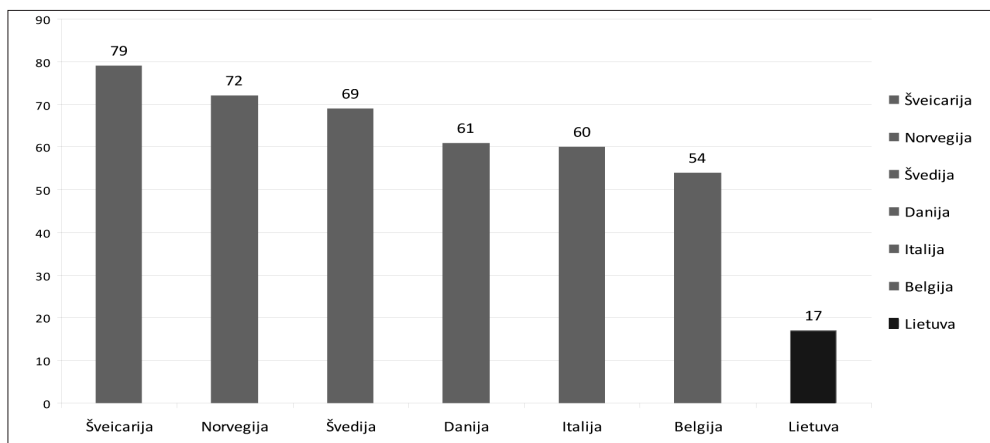
socialinių išmokų neįgaliesiems poreikį (Bagdonas, Girdzijauskienė, Gruževskis, Lazutka, Žalimienė, 2008). Strateginiu požiūriu neįgaliųjų reabilitacijos sistema skirta „padėti neįgaliesiems asmenims kiek įmanoma atgauti sutrikusias biosocialines funkcijas, didinti jų savarankiškumą bei integracijos į visuomenę galimybes“ (Kriščiūnas, 2011, p. 10).

Nuo 2005 m. įsigaliojus Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymui, vykdoma reforma neįgaliųjų integracijos srityje, tačiau išlieka santykinai didelis darbingo amžiaus neįgaliųjų nedarbas. 2011 m. pradžioje Lietuvoje gyveno 176 tūkst. darbingo amžiaus neįgaliųjų (66 proc. visų neįgaliųjų šalyje). 2010 m. šalyje dirbo tik šeštadalis neįgaliųjų (46 029) (PR metodinio centro 2011 m. veiklos ataskaita, 2011). Vadinasi, dauguma neįgaliųjų Lietuvoje yra darbo rinkoje neaktyvūs asmenys. O daugelyje Europos šalių dirbančių neįgaliųjų procentas kur kas didesnis (PR metodinio centro 2011 m. veiklos ataskaita, 2011) (žr. 1 pav.). Ilgametė Europos valstybių ir išsivysčiusių pasaulio šalių patirtis rodo, kokia veiksminga neįgaliųjų integracijos priemonė gali būti profesinė rehabilitacija (Chamberlain, Fialka Moser, Schüldt Ekholm, O'Connor, Herceg, Ekholm, 2009).

2005 m. Lietuvoje pradėjus veikti naujai neįgalumo nustatymo sistemai, su-

daromos galimybės objektyviau įvertinti asmens gebėjimus dirbti, gauti būtinas medicinos, profesinės ir socialinės rehabilitacijos paslaugas. Įgyvendinant profesinės rehabilitacijos programą 2005 m. profesinės rehabilitacijos paslaugas neįgaliesiems pradėjo teikti viena įstaiga Lietuvoje – Valakupių rehabilitacijos centras, o 2011 m. profesinės rehabilitacijos paslaugas teikiančių įstaigų ir jų filialų skaičius išaugo iki 13 (Štatenė, 2011). Nuo 2006 m. iki 2010 m. 40 proc. padaugėjo asmenų, kuriems nustatomas profesinės rehabilitacijos paslaugų poreikis. 2010 m. profesinės rehabilitacijos paslaugos buvo suteiktos 512 asmenų, iš kurių 52 proc. įsidarbino per 12 mėn. nuo profesinės rehabilitacijos programos baigimo (PR metodinio centro 2011 m. veiklos ataskaita, 2011).

Tačiau nors profesinės rehabilitacijos įstaigų pajėgumas priimti neįgalius asmenis didėja bei šių paslaugų prieinamumas visoje Lietuvoje gerėja, lieka aktuali profesinės rehabilitacijos sistemos metodinio

1 pav. Dirbančių 18–64 m. amžiaus asmenų, turinčių negalią, skaičius (proc.) Europos šalyse (Sudaryta remiantis „Eurostat“ duomenimis (2010), Valstybinio socialinio draudimo valdybos ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis)

pasiruošimo problema: trūksta bendrų PR paslaugų teikimo standartų ir metodikų, užtikrinančių paslaugų kokybę. Plečiantis PR paslaugų teikėjų tinklui, paslaugų kokybės ir tinkamos metodinės bazės, atitinkančios neįgaliųjų poreikius, užtikrinimas turi tapti svarbiu vyriausybės lygmeniu kontroliuojamu procesu. Vyriausybės patvirtintoje Profesinės reabilitacijos paslaugų plėtros 2007–2012 m. strategijoje keliami uždaviniai: tobulinti profesinės reabilitacijos sistemos teisinę bazę, didinti profesinės reabilitacijos paslaugų prieinamumą ir įvairovę, gerinti profesinės reabilitacijos paslaugų kokybę (rengiant PR paslaugų teikimo metodikas, standartus, kokybės kriterijus, keliant specialistų kvalifikaciją)

Profesinės reabilitacijos paslaugų kokybei užtikrinti Valakupių reabilitacijos centras, nuo 2010 m. turintis metodinio centro statusą, rengia ir diegia profesinės reabilitacijos paslaugų teikimo metodikas (tarp jų ir profesinio orientavimo ir konsultavimo metodiką) asmenims, turintiems skirtingą negalią.

Lietuvos neįgaliųjų reabilitacijos sistemoje profesinis orientavimas yra neatsiejama ir nuosekli profesinės reabilitacijos programos dalis, kurią sudaro: profesinių gebėjimų vertinimas, profesinis orientavimas ir konsultavimas, profesinių gebėjimų atkūrimas ir lavinimas, profesinis mokymas, pagalba įsidarbinant. Profesinio orientavimo ir konsultavimo tikslas – suteikti informaciją ir motyvuoti neįgaliuosius darbinei veiklai, padėti apsispręsti dėl profesinės karjeros, atsižvelgiant į individualias savybes, norus, profesinius gebėjimus ir darbo rinkos poreikius.

Lietuvoje galima rasti nemažai tyrimų, analizuojančių neįgaliųjų medicininės reabilitacijos problemas, ir pavienių darbų,

skirtų neįgaliųjų socialinės reabilitacijos klausimams. Tačiau neįgaliųjų profesinė reabilitacija Lietuvoje yra nauja, moksliniu požiūriu netirta sritis. Profesinės reabilitacijos veiksmingumas labiau matomas iš veiklos ir projektų ataskaitų Darbo biržai, Neįgaliųjų reikalų departamentui, Valakupių reabilitacijos centro tyrimų ir parengtų profesinės reabilitacijos paslaugų teikimo metodikų išbandymų. Straipsnyje nagrinėjama profesinio orientavimo neįgaliųjų profesinėje reabilitacijoje tema ypač aktuali, nes Lietuvoje jau ilgą laiką krepinama dėmesio į jaunuolių profesinį orientavimą ir orientavimą karjerai organizacijose, o neskiriama deramo dėmesio darbingo amžiaus asmenų perkvalifikavimo problemoms, juo labiau neįgaliųjų, kaip specialiųjų poreikių grupės, profesinio orientavimo sričiai. Juolab kad dabartinės Europos Sąjungos ir Lietuvos gyventojų užimtumo politikos strateginės kryptys – mokymasis visą gyvenimą ir specialiųjų poreikių grupės. Europos Komisijos politika mokymosi visą gyvenimą srityje iškelia profesinio orientavimo poreikį. Siekiama lygių galimybių visiems asmenims, ypač tiems, kuriems gresia socialinė atskirtis (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. lapkričio 19 d. įsakymas Nr. ISAK-1635/A1-180). Europos Komisijos politikos dokumentuose pabrėžiama integruotos orientavimo ir konsultavimo paslaugos svarba, siekiant palengvinti pereinamuosius laikotarpius ir padėti pasirinkti mokymą ir profesinę veiklą (EK komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui, 2010). Šiuolaikinėje visuomenėje, siekiant efektyvaus prisitaikymo prie

kintamų rinkos sąlygų, profesinės karjeros planavimas tampa svarbiu procesu. Jo metu priimami sprendimai turi įtakos būsimai profesinei veiklai ir visam tolesniam individo gyvenimui, t. y. jo gyvenimo kokybei.

Informavimo, konsultavimo ir orientavimo paslaugos priklauso tai paslaugų sričiai, kuri padeda asmenims pasirinkti savo kelią švietimo, mokymo ir užimtumo srityse bei aktyviai kurti savo profesinę karjerą. Profesinis orientavimas laikomas vienu iš svarbiausių veiksnių, skatinančių užimtumą, darbo jėgos prisitaikymą prie rinkos sąlygų, verslumą ir lygias galimybes (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. lapkričio 19 d. įsakymas Nr. ISAK-1635/A1-180).

Šiame straipsnyje siekiama išsiaiškinti profesinio orientavimo paslaugos reikšmę profesinės reabilitacijos programos rezultatams, t. y. neįgaliųjų mokymosi ir įsidarbinimo sėkmingumui.

Tyrimo objektas: *Profesinio orientavimo ir konsultavimo* paslauga neįgaliųjų profesinėje reabilitacijoje.

Tyrimo tikslas: Išsiaiškinti *profesinio orientavimo ir konsultavimo* paslaugos efektyvumą neįgaliųjų profesinėje reabilitacijoje.

Uždaviniai:

- 1) aprašyti *profesinio orientavimo ir konsultavimo* paslaugos turinį ir teikimo metodiką neįgaliųjų profesinėje reabilitacijoje;
- 2) analizuoti *profesinio orientavimo ir konsultavimo* paslaugos taikymo rezultatų bei mokymosi ir įsidarbinimo rodiklių sąsają.

Duomenų apdorojimo metodai: duomenų analizė taikant aprašomąją statistiką,

statistinį paketą SPSS13.0: Spearmano koreliacijos koeficientas neparametriniams duomenims, chi kvadrato priklausomumo ir suderinamumo kriterijus.

Profesinio orientavimo ir konsultavimo paslaugos turinys ir metodika neįgaliųjų profesinėje reabilitacijoje

Profesinis orientavimas ir konsultavimas remiasi psichodiagnostiniais tyrimais, psichologinio konsultavimo metodais, darbo rinkos situacijos analize ir prognozėmis bei karjeros konsultavimo ir ugdymo karjerai paslaugomis, kurių tikslas – pagalba racionaliai pasirinkti profesiją ar priimant karjeros sprendimus, atsižvelgiant į kliento aspiracijas ir karjeros galimybes, numatant karjeros žingsnius ir realizuojant karjeros planą.

Renkantis profesiją svarbu racionalus (sąmoningas) požiūris į profesinį apsisprendimą. Skiriami šie racionalaus profesijos pasirinkimo etapai (Petrauskaitė, 1996): 1) Asmeninių savybių pažinimas ir įvertinimas; 2) Pasirenkamos profesijos ypatybių pažinimas; 3) Asmeninių savybių atitikimo profesijos reikalavimams įvertinimas; 4) Praktinio pasirenkamos profesijos patyrimo įvertinimas. Profesinio sprendimo priėmimo etape naudinga atsižvelgti į praktinio pritaikymo aspektą, t. y. pageidautina numatyti alternatyvų profesinį pasirinkimą ir atsižvelgti į profesijų paklausą darbo rinkoje, profesijų paklausos prognozes ir naujų profesijų atsiradimą darbo rinkoje (Nazelskis, 2011).

Šiuolaikinė neįgalumo samprata, atspindinti biopsichosocialinį požiūrį, yra konceptualus neįgaliųjų profesinio orientavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo pagrindas (ir apskritai profesinės reabilita-

cijos), kaip „plėtojantis žmonių dalyvumą, padėdamas šalinti asmens funkcionavimo kliuvinius ir nustatyti socialinius lengvinius“ (Tarptautinė funkcionavimo, neįgalumo ir sveikatos klasifikacija, 2004).

Profesinio orientavimo ir konsultavimo paslaugos teikimo tvarka remiasi Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu „Reikalavimų profesinės rehabilitacijos paslaugas teikiančioms įstaigoms aprašas“ (2005). Skiriamos šios profesinio orientavimo ir konsultavimo paslaugos dalys: 1) asmens motyvacijos mokytis ir dirbti bei asmeninių savybių analizė, 2) konsultavimas profesinio kryptingumo, tinkamumo, profesinės karjeros planavimo klausimais, 3) informavimas apie profesinio mokymo ir įsidarbinimo galimybes, 4) profesinių gebėjimų praktinis išbandymas, 5) pagalba asmeniui renkantis ar keičiant profesiją, atsižvelgiant į individualias jo savybes (interesus, gebėjimus, polinkius), konkrečių profesijų ypatumus bei mokymosi, studijų ir darbo galimybes. Valakupių rehabilitacijos centre profesinio orientavimo ir konsultavimo paslaugai teikti sukurta ir įdiegta metodika, skirta turintiems negalią asmenims.

1. Motyvacijos dirbti / mokytis ir asmeninių savybių analizė

Paslaugą teikia psichologas ar profesijos konsultantas. Individualaus pokalbio metu klientas supažindinamas su profesinių gebėjimų įvertinimo ir kitų tyrimų rezultatais, siekiant gilinti jo savęs pažinimą, skatinti pamatyti savo silpnybes ir stiprybes (pvz., galias ir ribotumą), išryškinti asmeninius ir profesinius interesus, įsisaugoti būdo bruožus.

Motyvuojamojo interviu (Sargautytė, Juozapavičienė, Šatienė, Noreikytė-Usti-

navičienė, 2010) ir kitais motyvacijos vertinimo metodais, pvz., motyvacijos anketa (Burger, Markenhof, 2002), atskleidžiami motyvai dirbti / mokytis, įvertinamas motyvacijos lygis, klientas skatinamas įsisaugoti vidinę motyvaciją dirbti / mokytis, pastebėti profesinio aktyvumo poreikį ir galimybę. Taikant motyvuojamojo pokalbio principus, siekiama stiprinti asmens profesinio mokymosi / įsidarbinimo motyvaciją, didinti pasirėngimą pokyčiams, susijusiems su aktyvumu profesinėje aplinkoje, išaiškinti asmens profesinio aktyvumo trukdžius ir padėti juos įveikti.

Be pokalbio ir stebėjimo, konsultantas naudoja testus ir kitas priemones, siekdamas padėti klientams pažinti save, įsivertinti asmenines galimybes, paskatinti priimti sprendimus ir planuoti savo karjerą. Kitaip sakant, įvertinimo instrumentai (priemonės) gali padėti klientams: 1) pažinti asmeninius gebėjimus, įgūdžius arba žinias, 2) pasirinkti mokymosi būdus, kurie dera su tam tikrame gyvenimo etape rengiamais asmeniniais karjeros planavimo projektais ir rezultatais, 3) nustatyti profesijų alternatyvas pagal savo interesų struktūrą, gabumus ir vyraujančius asmenybės bruožus; susidaryti pozityvų, realių asmeninį įvaizdį; nustatyti profesinės srities kliūčių priežastis, kilmę ir amplitudę, 4) pasirėngti priėmimui ir nepriklausomam karjeros vystymo planavimui, 5) nustatyti galimas profesinio nepasitenkinimo, socialinės integracijos ar kitų sunkumų, kuriant santykius ir atliekant įvairius vaidmenis, priežastis.

Profesinė rehabilitacija reikalauja iš turinčių negalią asmenų didelių pokyčių ir ne visi yra vienodai pasirėngę keisti nusistovėjusį, su negalia susijusį gyvenimo būdą, priimti naujus iššūkius. Transteorinis, arba

pasikeitimo stadijų modelis (DiClemente, Prochaska, 1982), remiasi prielaida, kad elgesio keitimasis pereina penkias stadijas: nesusimąstymo, svarstymų, pasiruošimo, veikimo, išlaikymo / įtvirtinimo. Tai nėra grynai linijinis modelis, ir atkrytis, t. y. grįžimas į ankstesnę stadiją, čia įmanomas bet kuriuo metu, todėl būtina vykdyti atkryčio prevenciją. Keitimosi procesas – tai ir akivaizdūs, ir išoriškai nepastebimi asmens veiksmai, kurie jam padeda pereiti iš vienos stadijos į kitą (Prochaska, Velicer, 1997; Sargautytė ir kt., 2010). Paslaugą teikiančio specialisto vaidmuo – identifikuoti, padėti klientui įsisąmoninti ir paskatinti šį procesą.

2. Konsultavimas profesinio kryptingumo, tinkamumo, profesinės karjeros planavimo klausimais

Paslaugą teikia psichologas, socialinis darbuotojas, įdarbinimo vadybininkas, profesijos konsultantas. Specialistas siekia išsiaiškinti kliento lūkesčius ir jo realias galimybes bei aptarti su klientu jo profesines perspektyvas, suteikti pagalbą, numatant profesinę karjerą.

Specialistas konsultuoja klientą profesinio kryptingumo ir tinkamumo klausimais, remdamasis profesinių gebėjimų vertinimo rezultatais ir palygindamas juos su kliento norais ir ketinimais, atsižvelgdamas į darbo patirtį ir turimas kvalifikacijas ir kompetencijas, numato profesinės karjeros galimybes. Taikant Melba ir Imba profesinių savybių dokumentavimo metodus (Föhres, Klieffman, Sturtz, Weinmann, 2008), sudaromi asmens profesinių gebėjimų ir darbo vietos ar profesijos reikalavimų profiliai. Gebėjimų ir reikalavimų profilių palyginimas suteikia informacijos apie

gebėjimų atitiktį reikalavimams ir padeda apsispręsti renkantis profesiją bei nustatyti tam tikrų profesinių savybių lavinimo poreikį, priimti sprendimus dėl darbo vietos ar techninės pagalbos priemonių pritaikymo.

Šiame etape siekiama, kad asmuo, įvertinęs savo stiprybes ir silpnybes, numatytų tinkamą profesinę sritį / kryptį ir gebėtų įžvelgti savo profesinę perspektyvą, išvaizduotų profesinės karjeros (horizontalios ar vertikalios) galimybę.

3. Informavimas apie profesinio mokymo ir įsidarbinimo galimybes

Paslaugą teikia socialinis darbuotojas, įdarbinimo vadybininkas, psichologas, profesijos konsultantas, atvejo vadybininkas, profesijos mokytojas. Konsultavimo metu specialistas suteikia klientui informaciją apie pageidaujamas profesijas, profesinio mokymo galimybes Profesinės reabilitacijos centre ir kitose mokymo įstaigose, informuoja apie jo įsidarbinimo galimybes, supažindinant klientą su jo paties galimybėmis dirbti ir darbo rinkos konkrečių profesijų poreikiu. Konsultantas informuoja klientą apie jo pasirinktą profesinę kryptį atitinkančias konkrečias profesijas ir siūlomas mokymo programas, supažindina su dominančių mokymo programų ar profesijų aprašymu.

Klientai gali susipažinti su turintiems negalią asmenims tinkamų profesijų ir darbų sąrašu. Apie darbo rinkos konkrečių profesijų ir prognozių paklausą klientas informuojamas remiantis Darbo biržos skelbiama informacija ir kitais periodiniais leidiniais.

Profesijos mokytojai suteikia informacijos apie dominančias profesijas ir mokymo programas. Klientas informuojamas apie dominančios specialybės pritaikymą.

4. Praktinis profesinių gebėjimų išbandymas

Renkantis profesiją, pravartu ją išbandyti praktiškai, siekiant, kad klientas sumažintų netinkamo pasirinkimo riziką, ypač tais atvejais, kai sunku apsispręsti. Profesinio mokymo klasėse klientas turi galimybę praktiškai išbandyti konkrečią profesiją (ar kelias dominančias profesijas), įgyti pradinių praktinių žinių, susipažinti su mokymo / darbine aplinka bei įvertinti savo pasirinktos profesinės veiklos gebėjimus (Elijošius, Kavaliauskienė, Gudiniavičius, 2008). Profesijos mokytojai veda praktinio išbandymo užsiėmimus, juose pateikia parengtas konkrečią profesiją atitinkančias ir jos specifiką atspindinčias darbinės / mokymo užduotis. Atlikdamas šias užduotis klientas gali įsitikinti, ar jam ši profesija tinka, o profesijos mokytojas vertina jo adaptacines galimybes, specialiuosius profesinius gebėjimus. Po praktinio profesijos išbandymo naudinga klientui įvertinti savo profesijos išbandymo rezultatus ir kartu su specialistu palyginti su profesijos mokytojo vertinimu. Subjektyvaus savęs vertinimo palyginimas su profesijos mokytojo vertinimu sudaro adekvataus savo profesinių galimybių supratimo formavimosi prielaidas bei palengvina pasirinkimą iš kelių profesinių alternatyvų.

5. Pagalba renkantis ir keičiant profesiją

Paslaugą teikia psichologas ar profesijos konsultantas, atvejo vadybininkas, socialinis darbuotojas. Profesinio orientavimo ir konsultavimo specialistai klientui suteikia pagalbą renkantis ir keičiant profesiją, atsižvelgiant į kliento individualias savybes, konkrečių profesijų ypatumus bei mokymosi, studijų ir darbo galimybes. Klientas

supažindinamas su psichologinių tyrimų rezultatais, skatinamas įvertinti savo praktinio išbandymo metu patirtą sėkmę ir nesėkmę, analizuojamos galimybės įsidarbinti savo gyvenamojoje vietoje pagal pasirinktą profesiją ir finansinius aspektus, atsižvelgiant į dėl negalios kylančius apribojimus, apgalvojama, kokiose konkrečiose darbo vietose bus galima pritaikyti įgytą profesinę kvalifikaciją. Klientas kartu su psichologu / profesijos konsultantu numato konkrečius profesinės karjeros siekimo žingsnius. Siekiama pasirūpinti mokymosi / įsidarbinimo kliūčių mažinimu ar pašalinimu, galima paramos ir palaikymo mokytis ir įsidarbinti paieška ar stiprinimu klientui artimoje aplinkoje.

Karjerą galima pradėti planuoti tada, kai žmogus apsisprendžia dėl profesijos, t. y. pasirenka profesiją, nes kiekvieną karjeros planą lemia konkrečios profesijos prigimtis. Racionalus profesijos pasirinkimas ir darbo rinkos poreikius atitinkantis karjeros planas yra sėkmingos profesinės karjeros prielaidos (Pukelis, 2002).

Šiame etape pravartu kartu su klientu analizuoti karjeros galimybes ir sudaryti karjeros planą, įvardijant konkrečius žingsnius, pateikiant konkrečias alternatyvas, įvardyti artimuosius ir tolumuosius tikslus bei numatyti būdus jiems įgyvendinti, nurodyti turimus išteklius.

Profesinio orientavimo ir konsultavimo paslaugos teikimo bei mokymosi ir įsidarbinimo rodiklių sąsaja (tyrimas)

Tyrime naudoti 2010–2011 m. Valakupių reabilitacijos centre profesinės reabilitacijos programoje dalyvavusių klientų statistiniai informacinės sistemos duomenys ir profesinio orientavimo paslaugos teiki-

mo dokumentų protokolai (motyvacijos įvertinimo anketa). Tyrimo kintamieji: motyvacija dirbti, motyvacija mokytis, tikėjimas įsidarbinimo galimybėmis, mokymosi rezultatų įvertinimas (teorijos ir praktikos egzaminų pažymiai), sėkmingas programos užbaigimas (baigė / nutraukė), sėkmingas įsidarbinimas (įsidarbino / neįsidarbino). Motyvacijos dirbti ir mokytis bei tikėjimui savo įsidarbinimo galimybėmis buvo taikyta savęs įvertinimo skalė; klientas turėjo balais nuo 1 iki 10 įsivertinti savo norą dirbti, norą mokytis ir įsitikinimą, kad pavyks įsidarbinti.

Tiriamieji: Buvo naudojami 109 tiriamųjų, kurių amžiaus vidurkis $M = 42,48$; $SD = 9,74$, iš jų 64,22 proc. vyrų ir 35,78 proc. moterų, duomenys.

Daugiausiai profesinėje reabilitacijoje dalyvauja asmenys, turintys vidurinę išsilavinimą (26,61 proc.) ir profesinį (21,10 proc.). Asmenys, turintys vidurinį ar žemesnį nei vidurinis išsilavinimą, sudaro 43,13 proc. Tikėtina, kad didelė dalis šių klientų iki profesinės reabilitacijos dirbo nekvalifikuotą ir mažai kvalifikuotą darbą.

Daugiau kaip pusės profesinėje reabilitacijoje dalyvavusių asmenų (55,05 proc.) nustatytas 30–45 proc. darbingumas; mažesnę darbingumą apribojimą – 50–55 proc. turėjo 42,20 proc. asmenų. Nedidelė dalis reabilitacijoje dalyvavusių asmenų – žemiausio 0–25 proc. darbingumo (2,75 proc.).

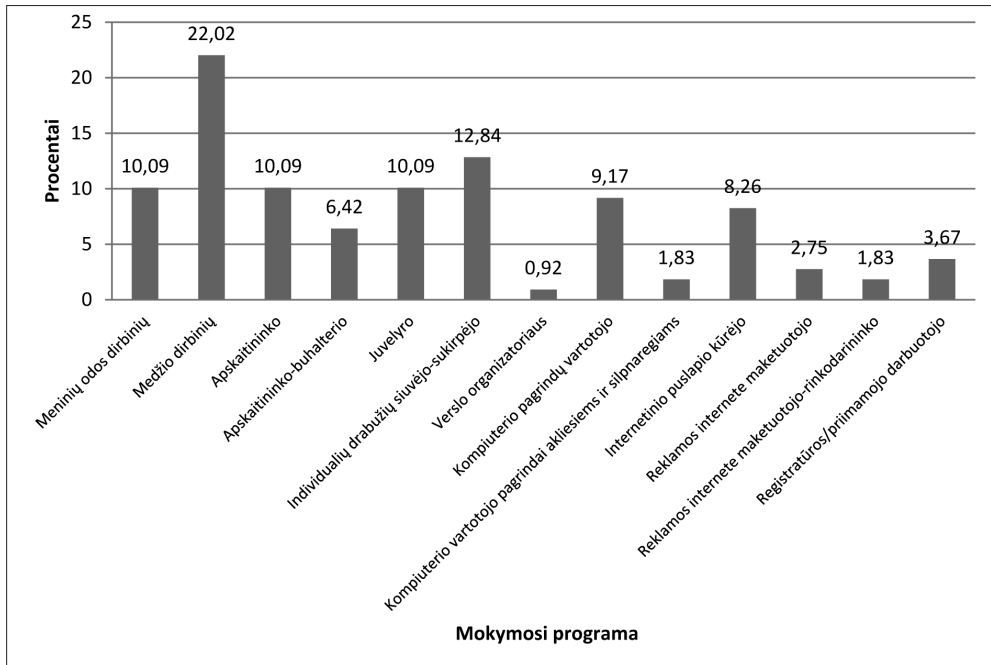
Daugiausiai profesinėje reabilitacijoje dalyvavo asmenys, sergantys širdies ir kraujagyslių sistemos ligomis (25,7 proc.), neurologinio pobūdžio ligomis (24,8 proc.) bei vidaus ligomis (11,9 proc.). Tačiau pagal apribojimų raišką gausiausia buvo asmenų, turinčių judėjimo negalią, grupė, apimanti stuburo traumas, galūnių amputaciją, sąnarių ligas ir kt. (apie 30 proc.).

Gauti profesinio orientavimo duomenys

Tyrime profesinio orientavimo ir konsultavimo paslaugą teikė specialistų komanda: psichologas, socialinis darbuotojas, įdarbinimo vadybininkas, atvejo vadybininkas, profesijos mokytojai. Paslauga teikta pagal aprašytą Neįgalųjų profesinio orientavimo ir konsultavimo metodiką; paslaugos trukmė – 5 dienos. Visi tyrime dalyvavę asmenys profesinio orientavimo etapo pabaigoje pasirinko profesinio mokymosi programą.

Dažniausiai profesinėje reabilitacijoje dalyvavę asmenys rinkosi šias profesijas: dailiųjų medžio dirbinių gamintojo (22,02 proc.), apskaitininko arba apskaitininko-buhalterio (16,51 proc.), individualių drabužių siuvėjo-sukirpėjo (12,84 proc.), internetinio puslapio kūrėjo arba reklamos internete maketuotojo ar maketuotojo-rinkodarininko (12,48 proc.). Gauti duomenys panašūs kaip ir kitų PR įstaigų Lietuvoje; nurodoma, kad dažniausiai pasirenkama profesija yra dailiųjų medžio dirbinių gamintojo (įdarbinimo rodiklis pagal šią specialybę – 64 proc.), apskaitininko (įdarbinimas – 60 proc.). Apklaustos Lietuvoje duomenys (2010 m.) rodo, kad asmenys, sergantys vidaus ligomis, po profesinės reabilitacijos programos sėkmingiausiai įsidarbino baigę slaugytojo padėjėjo, sandėlininko, apskaitininko, įmonės darbo organizatoriaus, dailiųjų medžio dirbinių gamintojo profesinio mokymo programas, o asmenys, turintys judėjimo negalią, po profesinės reabilitacijos programos sėkmingiausiai įsidarbino baigę apskaitininko, kompiuterio vartojimo pagrindų vartotojo, meninių odos dirbinių gamintojo, dailiųjų medžio dirbinių gamintojo profesinio mokymo programas

2 pav. Klientų pasiskirstymas procentais pagal pasirinktą mokymosi programą

(PR metodinio centro 2011 m. veiklos ataskaitos pristatymas, 2011).

ES šalyse neįgalieji po profesinės reabilitacijos dažniausiai įsidarbina įgiję profesinę kvalifikaciją šiose srityse: judėjimo negalią turintys asmenys – elektronika, administracinis darbas, apskaita, braižyba, aptarnavimo sfera; asmenys, sergantys vidaus ligomis – darbas kompiuteriu, administracinis darbas (PR metodinio centro 2011 m. veiklos ataskaitos pristatymas, 2011). Palyginus su Lietuvos situacija matoma, kad ES šalyse paklausesnės protinio darbo specialybės, o Lietuvoje – ir protinio darbo specialybės, ir atskiri amatai (medžio dirbiniai, siuvinimas).

Klientų noro dirbti savęs įvertinimo skalės duomenys rodo, kad daugiausia vertinimų yra aukštų balų skalės pusėje: 10 balų – 53,21 proc., 9 balai – 14,68 proc., 8–21,10 proc. (N=109). Vadinasi, profesinės

reabilitacijos klientai dažnai savo norą dirbti linkę vertinti kaip stiprų.

Klientų noro mokytis savęs įvertinimo skalės duomenimis, profesinės reabilitacijos klientai norą mokytis vertina skalės nuo 5 iki 10 balų ir yra linkę vertinti aukštesniais balais: 10 balų – 58,49 proc., 9 balai – 15,09 proc., 8 balai – 18,87 proc. (N = 106). Tai reiškia, kad profesinės reabilitacijos dalyviai turi vidutinę ar aukštesnę motyvaciją mokytis profesijos.

Klientų įsitikinimo, kad pavyks įsidarbinti, savęs įvertinimo skalės duomenimis, išsiskiria aiškus įvertinimų pikas ties 5 balų verte (29,63 proc.) ir mažesnis ties 10 balų verte (17,59 proc.) (N=108).

Mokymosi ir įsidarbinimo rodikliai

Profesinės reabilitacijos klientų teorijos ir praktikos egzaminų įvertinimai dažnesni aukštesnių įvertinimų srityje (teorija:

10 – 34,62 proc., 9 – 32,69 proc., 8 – 21,15 proc., 7 – 5,77 proc.; praktika: 10 – 36,54 proc., 9 – 34,62 proc., 8 – 23,08 proc., 7 – 3,85 proc. (N= 52). Teigiama mokymosi rezultatai galėtų rodyti, kad profesinio orientavimo metu klientų pasirinkta mokymosi programa atitinka jų gebėjimus, norus ir interesus.

Klientų pasiskirstymas procentais pagal mokymo programos tęsimą, nutraukimą ir baigimą yra toks: programą baigė 47,71 proc., tęsia – 36,70 proc., nutraukė – 15,60 proc. Nutraukimų skaičius santykinai nėra didelis, nes apie 30 proc programos nutraukimo priežastis yra pablogėjusi sveikata.

Tyrimo duomenimis, po profesinės reabilitacijos įsidarbino 55,1 proc. neįgalių asmenų (N = 69), iš jų pagal įgytą specialybę – 35,6 proc.

Profesinio orientavimo efektyvumo analizė

Tyrimo nustatytas statistiškai reikšmingas noro dirbti ir noro mokytis ryšys (Spearmano koreliacijos koeficientas $r = 0,450$; $p < 0,01$; $N = 109$). Tai rodo, kad daugelis neįgalių asmenų galimybę dirbti sieja su persikvalifikavimu. Valakupių reabilitacijos centro kokybinių duomenų analizė atskleidžia, kad dažnai neįgaliųjų nurodomos įsidarbinimo kliūtys yra tokios: negali dirbti pagal ankstesnę profesiją dėl pablogėjusios sveikatos būklės, neturi kvalifikacijos ar darbo rinkoje nebėra turimos profesijos (pvz.: zootechnikas, radioelektronikos montuotojas ir pan.) paklausos. Todėl profesinis mokymasis įgyjant profesinę kvalifikaciją, atitinkančią asmens sveikatos galimybes, vertinamas kaip tarpinis tikslas siekiant įsidarbinti. Apklausos Lietuvoje duomenys rodo, kad turintys

negalią asmenys kaip pagrindinę (vidinę) nedarbo priežastį nurodo netinkamą profesinį pasirengimą – 38 proc. O neįgaliųjų įvardijami veiksniai, galintys padėti įsidarbinti, yra: įgyta profesija – 33 proc., persikvalifikavimas – 21 proc., pakelta kvalifikacija – 11 proc. (PR metodinio centro 2011 m. veiklos ataskaita, 2011).

Gautas statistiškai reikšmingas, nors silpnas, noro mokytis ir įsitikinimo, kad pavyks įsidarbinti, ryšys (Spearmano koreliacijos koeficientas $r = 0,305$; $p < 0,01$; $N = 109$). Šis ryšys patvirtina anksčiau aptartą paaiškinimą, kad neįgalūs asmenys įsidarbinimo sėkmingumą sieja su profesinės kvalifikacijos įgijimu ar persikvalifikavimu. Asmens priimtas sprendimas dėl profesinio mokymo programos sumažina jo abejones įsidarbinimo sėkmingumu, o profesijos įgijimas leidžia pamatyti naujų perspektyvų ir galimybių siekiant įsidarbinti. Tokį paaiškinimą patvirtina ir apklausos apie neįgaliųjų nedarbo vidaus priežastis Lietuvoje duomenys: 10 proc. neįgaliųjų nežino, kur ir kaip ieškoti darbo, 9 proc. nepasitiki savo jėgomis, 8 proc. nežino, kokį darbą norėtų dirbti, 4 proc. nurodė asmeninės motyvacijos stoką (PR metodinio centro 2011 m. veiklos ataskaita, 2011).

Teorinio egzamino ir praktinio egzamino balai statistiškai reikšmingai susiję vidutinio stiprumo ryšiu (Spearmano koreliacijos koeficientas $r = 0,562$; $p < 0,01$; $N = 109$). Galima daryti prielaidą, kad profesijos besimokančių neįgalių asmenų pastangos siekiant teorinių ir praktinių žinių yra panašios.

Su darbingumo lygiu noras dirbti, noras mokytis ir įsitikinimas, kad pavyks įsidarbinti, nėra statistiškai reikšmingai susiję. Galima teigti, kad motyvacija dirbti

ir mokytis bei tikėjimas sėkmingu įsidarbinimu nepriklauso nuo asmens darbingumo lygio, t. y. nepasitvirtino darbdavių nuostata, kad asmenys, turintys sunkesnę negalią, mažiau motyvuoti dirbti ir labiau nepasitiki savimi siekdami darbo.

Nenustatyta statistiškai reikšmingų darbingumo lygio ir programos nutraukimo bei įsidarbinimo sąsajų. Toks rezultatas paneigia nuostatas dėl mažesnių galimybių sėkmingai dalyvauti reabilitacijoje ir įsidarbinti mažesnę darbingumą turintiems asmenims. Neįgaliųjų įsidarbinimo pagal darbingumo lygį duomenys Lietuvoje rodo, kad mažesnio darbingumo asmenų įsidarbinimo procentas net aukštesnis nei didesnio darbingumo asmenų: 2010 m. įsidarbino 75 proc. neįgaliųjų asmenų, kurių darbingumo lygis 0–25 proc., o 2011 m. I–III ketv. – 86 proc., o asmenų, kurių darbingumas 30–40 proc., 2010 m. įsidarbino 56 proc., o 2011 m. I–III ketv. – 60 proc. (PR metodinio centro 2011 m. veiklos ataskaita, 2011).

Nors negauta statistiškai reikšmingo skirtumo, tačiau yra tendencija, kad reabilitaciją baigusius ir įsidarbinusius asmenų praktinio egzamino balai aukštesni negu reabilitaciją baigusius ir neįsidarbinusius asmenų. Tai reiškia, kad darbdaviai labiau linkę priimti į darbą gerus praktinius darbo įgūdžius turinčius asmenis ir tokiems asmenims lengviau įsidarbinti, pvz.: 65 proc. respondentų kaip priežastį, dėl kurios darbdaviai atsisako priimti į darbą neįgaliuosius, įvardija darbo patirties stoką (PR metodinio centro 2011 m. veiklos ataskaitos pristatymas, 2011).

Kita pastebėta tendencija, kuri statistiškai nėra patvirtinta, – reabilitacijos programą nutraukusių asmenų buvo kiek mažesnis įsitikinimas, kad pavyks įsida-

rinti, palyginti su reabilitacijos programos nenutraukusiais asmenimis (atitinkamai grupių vidurkiai: 6,80; N = 36 ir 6,41; N = 15). Apklausiant profesinėje reabilitacijoje dalyvaujančius asmenis paaiškėjo, kad beveik pusė apklaustų neįgaliųjų abejoja arba netiki savo galimybėmis įsidarbinti (46 proc.) (PR metodinio centro 2011 m. veiklos ataskaita, 2011). Galima kelti prielaidą, kad profesinės reabilitacijos eigoje išliekančios abejonės dėl profesinio pasirinkimo ir įsidarbinimo didina reabilitacijos nutraukimo riziką. Tai atitinka ir kitų autorių pastabas, kad abejojimas yra viena iš svarbiausių profesijos pasirinkimo problemų, kai patiriama sunkumų keliant profesinius tikslus, įvertinant profesines alternatyvas, įsipareigojant tam tikriems profesiniams pasirinkimams ir pasirenkant vieną alternatyvą (Pociūtė, Isiūnaitė, 2011).

Gautas statistiškai reikšmingas skirtumas, parodantis, kad reabilitacijos programą nutraukusių asmenų noras mokytis skiriasi nuo nenutraukusiųjų programos ir yra žemesnis (taikytas Chi kvadrato kriterijus; $p < 0,05$), nors nustatytas ryšys yra silpnas ($r = 0,375$). Tai reiškia, kad profesinės reabilitacijos programą nutraukę asmenys pasižymi mažesnę motyvaciją mokytis profesijos negu programos nenutraukę asmenys, todėl deda mažiau pastangų įveikti išorines ir vidines kliūtis, trukdančias siekti profesinės kvalifikacijos. Kita vertus, esant žemesnei motyvacijai mokytis, lengviau keičiasi asmens tikslai dėl pasikeitusių situacinių (išorinių veiksmų), pvz., baigiasi nustatytas profesinės reabilitacijos stipendijos mokėjimo terminas.

2011 m. vykdytos apklausos profesinės reabilitacijos įstaigų ES šalyse duomenimis, pagrindinės kliūtys negalią turintiems

asmenims įsidarbinti: neįgaliųjų motyvacijos stoka (Latvija, Švedija, Ispanija, Italija) ir profesinės reabilitacijos metu ar po jos pablogėjusi neįgaliųjų sveikatos būklė (Belgija, Norvegija, Danija) (PR metodinio centro 2011 m. veiklos ataskaita, 2011). Situaciją Lietuvoje, aiškinantis profesinės reabilitacijos nutraukimo priežastis, rodo tokie duomenys: 2010–2011 m. I–III ketv. daugiausiai asmenų nutraukė profesinės reabilitacijos programą dėl ilgesnio nei 60 dienų nedarbingumo (27 proc.), pablogėjusios sveikatos (27 proc.) ir sutarties sąlygų nesilaikymo (15 proc.) (PR metodinio centro 2011 m. veiklos ataskaita, 2011).

VRC duomenys apie klientų PR programos nutraukimo priežastis yra panašūs: 2010–2011 m. programą nutraukė 17 asmenų, iš kurių – 29,4 proc. dėl pablogėjusios sveikatos, 29,4 proc. dėl sutarties sąlygų nesilaikymo ir 23,5 proc. dėl ilgesnio nei 60 dienų nedarbingumo. Dalis klientų nutraukia programą dėl to, kad įsidarbina (11,8 proc.).

Taigi aptarti duomenys rodo, kad neįgaliųjų motyvacijos įvertinimo ir stiprinimo problema yra aktuali neįgaliųjų profesinio orientavimo paslaugos dalis, nes nuo motyvacijos problemų nustatymo ir jų sprendimo priklauso tolesni profesinės reabilitacijos rezultatai: tiek sėkmingas profesinės reabilitacijos programos baigimas, tiek įsidarbinimas.

Išvados

Neįgaliųjų profesinio orientavimo ir konsultavimo metodika leidžia asmeniui pasirinkti profesiją pagal jo norus, interesus, gebėjimus, profesijos reikalavimus, įsi-

darbinimo galimybes. Aukšti mokymosi ir įsidarbinimo rezultatai patvirtina metodikos efektyvumą, nes tinkamas profesijos pasirinkimas yra sėkmingo mokymosi ir įsidarbinimo prielaida.

Teikiant profesinio orientavimo paslaugą gauti duomenys apie neįgaliųjų motyvaciją dirbti ir mokytis profesijos bei tikėjimą įsidarbinimo galimybėmis yra reikšmingi mokymosi, įsidarbinimo rezultatams ir mokymosi programos nutraukimo rizikai.

Profesinės reabilitacijos programą nutraukę asmenys, palyginti su programą baigusiais, pasižymi silpnesne motyvacija mokytis profesijos, galimas silpnesnis jų tikėjimas įsidarbinimo galimybėmis.

Neįgaliųjų asmenų darbingumo lygis nėra susijęs su jų motyvacija dirbti ir mokytis bei tikėjimu įsidarbinimo galimybėmis. Tyrimo nenustatyta, kad darbingumo lygis gali turėti įtakos reabilitacijos programai užbaigti / nutraukti bei įsidarbinti / neįsidarbinti.

Mokymosi programos nutraukimo rizikai mažinti silpniau motyvuotiems asmenims tikslinga taikyti motyvacijos stiprinimo ir palaikymo priemones profesijos mokymosi eigoje, pvz., motyvuojančius mokymo metodus, motyvacijos ugdymo užsiėmimus.

Būtų tikslinga palyginti didesnes įsidarbinusių ir neįsidarbinusių profesinę reabilitaciją baigusiu asmenų grupes pagal įvairius kriterijus, pvz.; asmenybės savybes, motyvaciją, emocinę būklę ir kt. Tyrimo rezultatai būtų naudingi įvertinant neįsidarbinimo rizikos veiksnius ir planuojant paslaugas, skirtas rizikai mažinti.

LITERATŪRA

- Bagdonas, A.; Girdzijauskienė, S.; Gruževskis, B.; Lazutka, R.; Žalimienė, L. (2008). Neįgaliųjų integracija į darbo rinką Lietuvoje: politika, įvertinimas, reabilitacija. Vilniaus universitetas.
- Burger, C.; Markenhof, M.; Groningen, K. (2002). Working with Motivation. Hybrid Forms of Learning: Innovative Approaches to Learn for Groups-at-Risk, p. 111–117.
- Chamberlain, M. A.; Fialka Moser, V.; Schüldt Ekholm, K.; O'Connor, R. J.; Herceg, M.; Ekholm, J. (2009). Vocational rehabilitation: an educational review. *J Rehabil Med. Nov*; 41 (11), p. 856–69.
- DiClemente, C. C., & Prochaska, J. O. (1982). Self change and therapy change of smoking behavior: A comparison of processes of change in cessation and maintenance. *Addictive Behavior*, p. 133–142.
- Elijošius, E.; Kavaliauskienė, S.; Gudiniavičius, B. (2008). Neįgaliųjų profesinio pasirengimo skatinimas. Neįgaliųjų profesinis orientavimas ir konsultavimas. Metodinė priemonė. Šiauliai: ŠUL.
- Föhres, F.; Klieffman, A.; Sturtz, A.; Weinmann, S. (2008). *Melba Manual*. Miro GmbH.
- Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Naujasis postūmis Europos bendradarbiavimui profesinio mokymo srityje, siekiant paremti strategiją „Europa 2020“, Briuselis, 2010.6.9
- Kriščiūnas, A. Šiuolaikiniai iššūkiai reabilitacijoje, 10 p. / Lietuvos reabilitologų asociacijos konferencijos medžiaga „Reabilitacijos metodų ir priemonių efektyvumas“, 2011 m. rugsėjo 9 d., Kaunas.
- Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 83-2983.
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. birželio 6 d. įsakymas Nr. A1-157 „Dėl profesinės reabilitacijos paslaugų plėtros 2007–2012 metų strategijos patvirtinimo.“ *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 65-2535.
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. lapkričio 19 d. įsakymas Nr. ISAK-1635/A1-180 „Dėl profesinio orientavimo strategijos ir jos įgyvendinimo veiksmų plano tvirtinimo.“ *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 56-1955.
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. lapkričio 19 d. įsakymas Nr. ISAK-1635/A1-180 „Dėl profesinio orientavimo strategijos ir jos įgyvendinimo veiksmų plano tvirtinimo.“ *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 56-1955.
- Nazelskis, E. (2011). Iššūkis profesiniam orientavimui – naujos profesijos darbo rinkoje. *Acta paedagogica Vilnensia*, t. 26, p. 135–146.
- Petrauskaitė, R. (1996). Psichopedagogika profesijos pasirinkimui. Vilnius.
- Pociūtė, B.; Isiūnaitė, V. (2011). Profesijos pasirinkimo problemos ir asmenybės savybės. *Psichologija*, t. 43, p. 78–91.
- Prochaska, J. O.; Velicer, W. F. (1997). The Transtheoretical Model of Health Behavior Change. *American Journal of Health Promotion*, Vol. 12(1), p. 38–48.
- Profesinio konsultavimo metodai ir technikos. I, II. Švietimo mainų paramos fondas, 2008. Prieiga per internetą: www.karjerosmokykla.europass.lt/get.php?f.115
- Pukelis, K. (2002). Karjeros projektavimo gebėjimai žinių visuomenėje: nauji iššūkiai profesiniam konsultavimui ir karjeros planavimui. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos, Nr. 6, Kaunas: VDU, p. 66–76.
- Sargautytė, R.; Juozapavičienė, D.; Šatienė, E.; Noreikytė-Ustinavičienė, R. (2010). Motyvuojamasis pokalbis kaip profesinės reabilitacijos metodas. Vilnius: Valakupių reabilitacijos centras.
- Šatienė, E. (2011). Profesinės reabilitacijos programa ir jos įgyvendinimas Lietuvoje. Lietuvos reabilitologų asociacijos konferencijos medžiaga „Reabilitacijos metodų ir priemonių efektyvumas“, 2011 m. rugsėjo 9 d., Kaunas.
- Tarptautinė funkcionavimo, neįgalumo ir sveikatos klasifikacija, Pasaulio sveikatos organizacija. Ženeva, 2004.
- VRC tyrimas „Neįgaliųjų motyvacija dirbti, asmenų, baigusių profesinės reabilitacijos programą, padėtis darbo rinkoje ir įdarbinimo efektyvumas. *Profesinės reabilitacijos metodinio centro 2011 m. veiklos ataskaitos pristatymas*, Neįgaliųjų reikalų departamentas, 2011 12 28.
- VRC tyrimas „Europos šalių patirtis teikiant profesinės reabilitacijos paslaugas asmenims, turintiems judėjimo, regėjimo, klausos negalią, sergantiems psichikos, vidaus ligomis“. *Profesinės reabilitacijos metodinio centro 2011 m. veiklos ataskaitos pristatymas*, Neįgaliųjų reikalų departamentas, 2011 12 28.

VOCATIONAL GUIDANCE FOR PEOPLE WITH DISABILITY IN VOCATIONAL REHABILITATION

Rūta Sargautytė, Daiva Juozapavičienė, Edita Šatienė

S u m m a r y

Vocational guidance and consultation constitute an important part of the vocational rehabilitation system for disabled people in Lithuania. Since 2005, the Valakupiai Rehabilitation Centre has been providing complete vocational rehabilitation services for people with various disabilities. Now, it is responsible for elaborating and introduction of a qualitative and evidence-based service methodology in Lithuania, corresponding to the status of a methodological centre. Vocational rehabilitation for disabled people consists of five parts: (1) analysis of motivation for vocational training and personality characteristics; (2) consultation in vocational mindedness, fitness, and planning of vocational career; (3) supplying information on the possibilities of vocational training and placement; (4) probation of vocational skills; (5) helping a person to choose or change the specialty according to his/her individual characteristics (interests, abilities, disposition), specificity of a profession, and possibilities of training and placement.

The aim of the research was to evaluate the effectiveness of vocational guidance service at the Valakupiai Rehabilitation Centre in relation to the later vocational training and placement. Data on 109 persons from the 2010–2011 vocational rehabilitation program, including the follow-up, have been analyzed. The results showed high rates in vocational training and placement, following vocational guidance and other vocational rehabilitation services. The most remarkable result was the relation obtained between the later vocational training and placement to motivation and belief in personal abilities to get a job, but not to the level of disability itself. Recommendations of the study stress the importance of the the motivation enhancement tools in the vocational guidance of people with disabilities.

Key words: vocational rehabilitation, vocational guidance for disabled people, work motivation, vocational training motivation, belief in personal abilities to get a job, placement

Iteikta: 2013 06 06

Priimta: 2013 09 20